

הרב יהושע מגנס שליט"א

ר"מ בישיבת מרכז הרב

בדין בישול אחר בישול

א. גדרי בישול אחר בישול

בסברא - אין בישול אחר בישול

(א) מקור הדין שאין בישול אחר בישול הוא מהמשנה בפרק החבית (קמ"ה ע"ב):

כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת. וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת.

מכאן שאין איסור בישול בדבר המבושל.

והנה בביאור דין זה דאין בישול אחר בישול, יש לומר דהוא משום דגדר מלאכה הוא פעולה המתקנת ומשנה את החפץ. כך הן כל המלאכות שהיו במשכן (מלבד מלאכת הוצאה, ולכן היא נחשבת למלאכה גרועה). וגם בבישול האיסור הוא מה שמתקן ומשנה את האוכל או הדבר המתבשל. וכן מפורש ברש"י (ל"ט ע"א ד"ה כל). כן מבואר ברמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ו):

המתיך אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל. וכן הממסס את הדונג או החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב וכן המבשל כלי אדמה שיעשו חרס חייב משום מבשל, כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל.

אך היה מקום עוד לדון בטעמא דאין בישול אחר בישול, די ש לומר דדוקא במלאכה שנעשית כולה על ידי האדם, בעינן דוקא תיקון. אך בבישול ישנה מחלוקת הפוסקים, והרבה כתבו דאין האדם מבשל בידים, אלא דהוא שופת על גבי האש, והאש היא זו המבשלת. ועל כן היה מקום לומר דאם התורה חייבה על מעשה זה של שפיתה, גם אם אין תיקון בגוף המאכל, נמי הוי מלאכה, אם אך מתקיימת מחשבתו של המבשל. או"ד נימא לאידך גיסא, כיון דבבישול אין האדם פועל בעצמו על הדבר המתבשל, אלא הכל נעשה מכוח האש, יש לומר

דדוקא אם יש תיקון בסופו של תהליך הבישול, שפיר הוי מלאכת מחשבת. אך אם אין תיקון ושינוי במאכל, וגם אין האדם עושה פעולה חשובה, לא הוי מלאכת מחשבת.

ושו"ר מה שכתב בספר שביתת השבת (מלאכת מבשל באר רחובות אות ע"ה) בשם חכם אחד שהאריך בכל זה :

הנה בטעמא דאין בישול אחר בישול אין לומר משום דלא הוסיף כלום על הדבר המתבשל כיון דכבר נתבשל מקודם, הא לשיטת הסוברים דאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין איסור בישול אח"כ מה"ת, תקשה הלא הבישול השני פעל והוסיף שפיר על הדבר המתבשל שיהיה ראוי לרוב בני האדם שאוכלים דוקא בנתבשל כ"צ, וא"כ נתחדש ע"י בשולו שיהיה מתוקן כ"צ... וכן היכי שמבשל שני דברים שכל אחד נתבשל מתחלה לבדו, אף שע"י הבישול השני נותן כל אחד טעם בחבירו ונעשה עתה תבשיל חדש של התערבות הטעמים, אפ"ה אין כאן איסור בישול מה"ת כקוליס האיספנין ותרנגולתא דר' אבא, ששורין אותן בחמין בשבת אף שבודאי נותנים טעם במים ונעשים מרק, וכן מלח שעושין ממים שמבשלין אותן שכתב המג"א (סי' שי"ח סקל"ה) אין בהם משום בישול אף דנמס ונותן טעם ושפיר הוסיף ע"י פעולת בישולו ואפ"ה ליכא איסורא. אלא ודאי דאין הטעם כנ"ל¹.

ה'קריית ספר' - אבא"ב נלמד מסממני המשכן

(ב) והנה, ה'קריית ספר' כתב (פרק ט'): :

המבשל על האור דבר המבושל כל צרכו או דבר שאין צריך בישול כלל פטור מדאורייתא דסממני המשכן הוי דבר הצריך בישול לצבוע ולא הוו מבשלי ליה אלא כל צרכיה.

הרי שה'קריית ספר' קבע דהא דאין בא"ב הוי דין מיוחד לגבי בישול דילפינן ליה מבישול סממנים במשכן.

¹ בענין מבשל ביחד שני מאכלים שכבר נתבשלו כ"א לבדו, ע"י מה שכתב שם בשביתת השבת אות ע"ו. ונראה דלהלכה מסכים עם דברי החכם הנ"ל בזה.

החת"ס - מבישול סממני המשכן נלמד שצריך להיות הדבר המתבשל בעולם

(ג) עוד ראיתי בענין זה להזכיר את דברי החתם סופר (יו"ד סי' צ"ב):

...אמנם אף על גב שכן הוא מכל מקום בודאי המדליק נר בשבת אין בו משום בישול רק משום הבערה, ולא לשתמיט בשום מקום² דהנותן שמן בנר חייב משום מבשל, ולא משמע דתליא זה בפלוגתא מלאכה שאצ"ל אלא לכולי עלמא לית ביה משום מבשל, אף על גב דלגבי בשר בחלב סבירא ליה לגדולי אחרונים דהוה מבשל, מכל מקום מלאכת שבת בעינן שיהיה כיוצא בהן במשכן ושם היה בישול הסממנים שדבר המבושל היה בעולם והיו צריכים לו וכל בישול שכיוצא בזה חייב עליו אפילו כלי מתכת וכו' ומ"מ ענין בישול בשבת הוא שצריך להדבר המתבשל ועל כל פנים נשאר בעולם, מה שאין כן כשכלה והולך ואחר הבישול לא נשאר בידו מאומה, אע"פ שמ"מ בישל הדבר ההוא ולענין בב"ח עשה תועבה דרחמנא קפיד אמעשה הבישול ההוא מ"מ בשבת פטור דלא הוה כעין בישול סממנים.

והוא כנ"ל שבבישול יש דין מיוחד לעשות כעין בישול סממנים שהיו במשכן, ולכן לא שייך בו בישול אחר בישול. [ועל פי דברי החת"ס יש מקום לעיין בבישול מים כשצריך אדים, דאין בזה בישול³. ונדמה לי ששמעתי בשם מו"ר

² הערת העורך: והנה בתוס' רא"ש (יבמות ו' ע"ב ד"ה לא): הקשה ה"ר יהודה כהן היכי בעי לאוקמי ר' ישמעאל כר' יוסי, הא קאמר בפ"ק דשבת כשקרא והטה לכשיבנה ביהמ"ק אביא חטאת שמינה, הא כיון דסבר כר' יוסי דאמר ללאו יצאת א"כ אינו חייב על שגגתו חטאת... ורבינו מאיר פירש דכשקרא והטה השמן אחר הפתילה נתבשל השמן בשלהבת הפתילה ומה לי בישול של שמן ומה לי בישל סממנין. עכ"ל. והנה לא מיבעי שאומר היפך דברי החת"ס, אלא מבסס סברתו מבישול סמנין וצ"ע על החת"ס. ועי' ערול"ג יבמות שם, שכתב לישב באופן אחר והקשה על הרא"ש. ולעני"ד לא קשה מידי, הרי הרא"ש כתבה משמיה דרבינו מאיר, ואפשר שהוא היה מתרצה באופן אחר. ש.ש.

הכותב: אמנם אין ספק שדברי רבינו מאיר הם מציאה נפלאה, אך עדיין דברי החת"ס עומדים במקומם - היכן מצינו שהמדליק נר יהיה חייב שתיים לדידן דהבערה לחלק יצאה. ומש"כ שביסס דבריו על בישול סמנין, הרי בנקל יש לחלק בין בישול סמנין שכל ריבוי בישול מוסיף בתבשיל, ובין שמן שכלה והולך.

³ הערת העורך: ולכאוי לא דמי כי כשמאדה מים לצורך האדים, האדים נמצאים בעולם, ואינו כאדי השמן שברן שאינם מורגשים ורק האור היוצא מהנר קיים, והאור בן רגע כלה, משא"כ

הגר"א שפירא שליט"א. וגם בציץ אליעזר (חיי"ג סי' מ') בענין עירוני מכלי ראשון לתוך כוס לחה שאינה מנוגבת ממים שלא נתבשלו כלל, הביא את דברי החת"ס ולמד מהם היתר. (ובענין זה עיי' בשביתת שבת הקדמה למלאכת אופה ובישול אות יט-כז שהאריך. ואכ"מ).

ד) והנה, לכאורה יש להקשות על דברי החת"ס מהגמ' בכלל גדול (ע"ד ע"ב):

האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל פשיטא מ"ד
לשרורי מנא קא מיכוין קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט.

ופרש"י שם למסקנא:

דמרפי רפי. עיי' חום האור והמים שבתוכו יוצאין ולאחר שיצאו
מימיו קמיט מתקשה. וכי רפי ברישא הוא בישולו⁴.

משמע מדברי רש"י דיציאת המים הוא בישול, אף שאין המים נמצאים בעולם.

והנה, החת"ס עצמו מזכיר את דברי רש"י אלו שם באותה תשובה. ונראה דכוונתו שם דקושית המג"א על הרמב"ם דסתרי דבריו אהדדי, מתיישבים על ידי דברי הלח"מ דלשיטת הרמב"ם החיוב הוא על הא דקמיט בסוף, ולא על מה שמתרפה בהתחלה. ועיי' באגלי טל (סק"ט אות ב') שגם כ"כ. אלא דמדברי רש"י מוכח דהבישול הוא על יציאת המים. ולפי החת"ס אין יציאת המים גדר

האדים שקיימים בחלל החדר משך זמן. ואם נאמר ששיך בישול כשרוצה לאדות נפיק מזה חומרא, שאף מים מבושלים כל צורכם יהיה בהם משום בישול, וכעין מה שכתב הרא"ש (פ"ג סי' י"א) שבסמנין צריכים בישול לעולם, אף שהיורה רותחת, וגם כאן רוצה להמשיך בבישול כדי שיצאו עוד אדים, ודומני שכעין זה כתב במנחת יצחק (ח"ח). ש.ש.

הכותב: מבחינת המציאות אדים אינם אלא לחות שנתווספה לאויר, ואי"ז כל דמיון לסמנים, והרי זה כל חידושו של החת"ס שאין איסור על פעולת חימום אלא כשהדבר המתבשל נצרך, ולפחות נמצא בעולם, אבל באדים המים כלים, ועיי"כ מתווספת לחות לאויר, ואי"ז רחוק משמן שמוסיף אש לשלהבת.

ומשי"כ בעה"ד ד"נפיק מזה חומרא, שאף מים מבושלים כ"צ יהיה בהם משום בישול, הכוונה היא ודאי למים רותחים. אמנם עיי' באגלי טל (מלאכת אופה סי' ב' אות א') מש"כ לענין שולק דחייב משום מבשל, ואכמ"ל.

⁴ **הערות העורך:** ואולי ברש"י ניתן לדרוק ולומר שכוונתו ששלב התרככות העץ הוא הבישול ולא קאי על המים, וחשיב בישול כי אף שאחר כך מתקשה מ"מ מועיל הריכוך לחזק ההתקשות אח"כ ואהנו מעשיו. ואף אם נדחוק עצמנו בכוונת רש"י מ"מ ביראים (סי' רע"ד עמ' קל"ד ע"א) פירש 'מאן דשדי סיכתא', "פ"י שמי לחלוחית העץ מתבשלין", וצ"ע על החת"ס. ש.ש.

של בישול כלל.

וכן מצינו כעין זה בהא דכתב המחבר (סי' ש"א סעי' מ"ו):

בגדים השרויים במים אסור לנגבם סמוך לאש

ומפרש המג"א שם דהוא מדין מבשל. ובגר"א שם כתב דיליף ליה מהא דשדא סיכתא לאתונא⁵. מוכח מיניה, דהחיוב בסיכתא הוא על יציאת המים בלבד. ולא על הריפוי. דריפוי זה אינו שייך כלל לגבי בגד רטוב.

וכל זה הוי קושיא על דברי החת"ס הנ"ל. ושו"ר שהאריך בזה בשמירת שבת כהלכתה (פרק ט"ו הערה לא. עיי"ש).

והנה, יש לעיין בזה עוד, על פי מה שהביא האגלי טל (מלאכת אופה סק"ט אות י"א) את דברי הירושלמי, שעל עיכול איברים ופדרים שאינם דוחים את השבת, חייב משום מבשל. ואילו בבבלי (יבמות ל"ג ע"ב) איתא דחייב משום מבעיר. והנה, לפי הירושלמי יוצא שגם על עיכול גמור חייב משום מבשל. וזה נגד דברי החת"ס סופר. אך גם הירושלמי עצמו קשה, כמו שהק' שם האגלי טל, דאם כן כל שורף יתחייב משום מבשל.

אמנם על פי מה שביאר שם האגלי טל, דכוונת הירושלמי לריפוי הבשר כדי שיצאו הדם והלחלוחית שבבשר, כדי שיתעכל בסוף דהוי כשיטת רש"י בשדא סיכתא לאתונא, יש קצת מקום ליישב את דברי החת"ס. ועדיין צ"ע.

ושוב הראה ידי"י הרב יעקב שפירא נ"י מה שכתב האו"ש (פרק כ"ג ה"ב):

ולפלא איך שייך זה לסתירה כיון שמבערו לגמרי. ואף דאשכחן להירושלמי במקטיר אימורין דמחייב משום מבשל אע"ג שמבערן לגמרי יעויין פרק במה מדליקין ה"ה. הא מפרש תמן מה בישול יש כאן, מכיון שהוא רוצה בעיכולן כמבשל הוא. וטעמא, דאיברים שצלאן והעלן ע"ג המזבח אין בהן משום ריח ניחוח וצריך להיות נעכל ע"ג המזבח ובשרי חצות עושה בהן עיכול. אבל כאן במבעיר שיקרא סותר לא שמענו והוי כמבעיר ספר האם נאמר

⁵ **הערת העורך:** המקור לדברי הגר"א הוא שיטת ריב"א המובאת בתוס' ישנים (י"ז ע"ב) ובמרדכי, וזה לשון התו"י: וריב"א רצה לפרש שנותנין אותן בתנור כדי לייבשן כשמעלן מן המשרה ויש בו איסור בישול טרם שיתייבשו מתרכך מחמת הלחלוחית וכדאמר 'האי מאן דשדי סיכתא וכו'. עכ"ל. והנה מוכח בלשונו שהאיסור בבישול הוא מפני שהבגדים מתרככים בעקבות הלחות, וזה פרושו גם בהאי דשדי סיכתא לאתונא, וא"כ אין מכאן קושיא לחת"ס ודו"ק. ש.ש.

דחייב משום מוחק. ולדוגמא אשכחן דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח דשורף אינו שובר כמו כן אינו סותר לענין שבת. ויפלא. ויעו"י מג"א סי' תק"א.

הרי שגם באו"ש שובר אותו יסוד, דבמעכל ליכא משום בישול. אך אין האו"ש מבסס דבריו על בישול סממנים שהיה במשכן, אלא ס"ל דהוא דין כללי בכל מלאכת שבת. דשורף ומכלה דבר מן העולם לא הוי בכלל בישול. ואולי זה כעין דברי הרמב"ם דלענין מלאכת שבת בעינן דבר המתקיים.

וביאור הירושלמי על פי האו"ש הוא דכיון דליכא ריח ניחוח אלא אם נתעכלו האיברים, הוי כבישול. ואכמ"ל בזה עוד.⁶

דברי ה'קרית ספר' יהו מקור גם לדין דבר שאינו צריך בישול

ה) עוד ניתן ללמוד מדברי ה'קרית ספר' מקור לסברא דדבר הנאכל כמות שהוא חי אינו חייב עליו משום בישול, דכך כתב והדגיש:

דבר שאין צריך בישול כלל פטור וכו' דסממני המשכן הוי דבר הצריך בישול לצבוע.

וגם בזה נדון בעזה"י בהמשך.

⁶ ודע דבביאור הירושלמי איכא פלוגתא בין רבוותא. דהא"ט כתב דכוונת הירושלמי דעל ידי ריפוי הבשר יהיה ראוי לעיכול. ועל כך חייב לפי הירושלמי. והיינו כשיטת רש"י לענין סיכתא. ואילו הבבלי פליג על הירושלמי וכשיטת הרמב"ם דהחיוב בסיכתא הוא על הקישוי שבסוף. שאינו שייך בקרבנות. ועל כן ס"ל דחייב משום מבעיר. ובאו"ש כתב דשייך גדר מבשל בעיכול קרבן כיון דרק בצליה על ע"ג המזבח איכא ריח ניחוח. אמנם בנשמת אדם (כלל כי אות ב') משמע דהבין את הירושלמי באופן אחר. בחיי אדם שם מביא את הא דשדא סיכתא באתונא, וכתב שם: וצ"ע דהא י"ל דאפילו אם מניחו כדי שישרוף אפ"ה חייב ג"כ משום מבשל דהוי פס"ר וכדאיתא להדיא בירושלמי פרק ב"מ סוף הל' ה' המעלה איברים בשבת ע"ג המזבח להתאכל חייב משום מבשל. וצ"ל מכיון שהוא רוצה בעיכולו כמבשל הוא... ע"כ. משמע ממה שהזכיר ענין פס"ר, דגם הוא מבין דאין בעיכול עצמו משום בישול. אלא כיון דרוצה בעיכולו, ועל כרחך יצטרך להצלות קודם, חייב על הצלי. אף שכוונתו לבסוף שיתעכל לגמרי. ועל כן כתב דגם בסיכתא, גם אם כוונתו לשורפו לגמרי, יש לחייב על מבשל, מדין פס"ר. אמנם זה ודאי דאין האגלי טל יכול לסבור כן. דכתב (סק"ב אות ג') דס"ל דאי שלוק לא הוי בישול, יפטור השולק מבישול, כיון דתכלית כוונתו לשליקה דאינה כבישול ובשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה. עיי"ש בדבריו. ואין להקשות לשיטת רש"י בסיכתא באתונא דהוי פס"ר. דכתב האג"ט (סק"ט אות ד') דלרש"י לא הוי פס"ר. ודו"ק.

דין בישול במצטמק ורע לו

ו) והנה נחלקו הפוסקים בבישול אחר בישול, אי בעי דוקא מצטמק ויפה לו או גם מצטמק ורע לו. [וכבר כתב המנחת כהן (פ"ב) דאנו קיי"ל כמלחמות דס"ל דכל זמן שלא נתבשל כל צרכו לא שייך כלל למצטמק ורע לו. ופליג בזה על הרז"ה]. מקור הדין הוא מרבינו ירוחם שמביא הבי"י (סי' שי"ח סוד"ה אפילו תבשיל):

דכל דבר שיש בו רוטב ומוי"ל והוא צונן כשמחזירו על גבי כירה ומצטמק הוי מבשל גמור.

וכתב על כך הבי"י:

למדנו מדבריו שאם מצטמק ור"ל אע"פ שיש בו מרק אין בו משום בישול ושרי ליתנו אצל המדורה אפילו במקום שהיד סולדת.

אמנם להלכה אין המחבר מביא את דברי רבינו ירוחם בסעי' ד', שם הוא מבאר את כל הדינים של בישול אחר בישול. ורק הרמ"א מביא את דעת רבינו ירוחם שם בשם יש אומרים. אבל בסעי' ח' כתב המחבר:

ומי"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לדברי הכל.

ועיי"ש במג"א (סקכ"ז) שכתב שיתכן שהמחבר הסתמך על מה שכתב כאן. וכ"כ המנחת סף (פרק ב').

ביאורי הט"ז בדין מצטמק ורע לו

ז) והנה, הרמ"א הביא את דברי רבינו ירוחם בסעי' ד'. הבי"ח חלק עליו. ובט"ז (סק"ד) תי את דברי הרמ"א:

ולמאי דכתבתי בסמוך דלחטור אין חיוב מהתורה אחר מאכב"ד אלא בדרבנן אסור שפיר יש חילוק בזה⁷. ותו נ"ל דיש חילוק זה

⁷ צריך לעמוד על דברי הט"ז, דהנה, אנו דנים כאן על מאכל דנתבשל כל צרכו ונצטנן, ומצטמק ורע לו. וכדי לבאר מדוע אין בזה איסור, הביא הט"ז ראייה ממבושל יותר ממאכב"ד. ולכאורה צריך להבין מה הקשר בין שני דינים אלו. הרי יש ראשונים דס"ל דנתבשל כל צרכו, תו ליכא

אפילו במן התורה דקיי"ל במלאכת שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והיינו במאי דניחא ליה וזה בא לחמם להפיג צינתו לא שיצטמק עוד דהא רע לו דאי היה טוב לו היה אסור דחיישינן שמא מתכוין להצטמק מה שאין כן בזה. כנ"ל.

ביחס לתירוצו הראשון של הטי"ז עיי' מה שכתבנו בהמשך דיש מחלוקת הפוסקים אם שייך לומר דיש איסור דרבנן בבישול מאכב"ד עד כל צרכו.

וביחס לתי' השני, מה שכתב הטי"ז דאינו מתכוין אלא להפיג צינתו, היינו משום דבלח אין בישול אלא חימום כדבעי למיכתב לקמן. אמנם מה שכתב דמלאכת מחשבת אסרה התורה, משמע מיניה דגם מצטמק ורע לו הוי בכלל מלאכה, אלא דאין כוונתו לכך. ודבריו צ"ב.

דין מצטמק ורע לו ע"פ מה דילפינן דיני בישול מהמשכן

ח) וצריך לומר דיש כמה ביאורים להא דיש בישול אחר בישול בלח. יש מי שאומר שבלח מושג בישול מתיחס תמיד לחימום, ולא לאיכות הבישול. יש מי שסובר דבלח מושג בישול תלוי בשינויים של הרחבת המים שמתרחשת בשעת הבישול. ולקמן נתעסק בזה בהרחבה בעזה"י.

ולפי זה כוונת הטי"ז דמבחינת תהליך הבישול בלח, אין הבדל בין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו. ועל כן ההבדל הוא רק לענין המלאכת מחשבת, דהיינו הניחותא דגברא ממה שנעשה בתבשיל.

אמנם לכאורה נראה דדברי הטי"ז עדיין תלויים בסברות שהבאתי בקצרה. דאי נימא דאיסור בישול הוא החימום של התבשיל, לא שייך לומר דלא ניחא ליה בזה. אדרבה, זו עיקר כוונתו. ומה שגם באותו זמן מצטמק ורע לו, אין לזה שייכות עם האיסור שהוא החימום. ורק בפס"ר דלא ניחא ליה, דנו בכך דעצם האיסור לא ניחא ליה. אך הכא האיסור, דהיינו החימום ניחא ליה. ורק התוצאות לוואי לא ניחא ליה. אך אי נימא דעיקר האיסור בבישול הוא השינוי שחל בתבשיל, שפיר יש לומר דאין רצונו בשינוי זה אלא בחימום התבשיל.

איסור בישול. אפילו בלח. אך יש בישול גם לאחר שהגיע למאכל בן דרוסאי. ויש ראשונים הסוברים דיש בישול בדבר לח שנתבשל כ"צ ונצטנן. אך אין בישול לאחר שנתבשל כמאב"ד. ואילו הטי"ז כורך את שניהם אהדדי. וכבר עמד על כך בפמ"ג. עיי' מה שפירש את דברי הטי"ז. אך הניח בצ"ע. ובהמשך נרחיב בזה, דלאו שיטת יחיד היא.

והשינוי לא ניחא ליה, ולא הוי מלאכת מחשבת. ובאמת ק"ק לי גם לחסבר זה, מדוע לא יחשיב הטי"ז הצימוק כפס"ר דלא ניחא ליה. ויהיה אסור מדרבנן. וצ"ע.

ושוב ראיתי בערוך השולחן (סעי' כ"ו) שכתב :

ולענ"ד העיקר כדברי רבינו הרמ"א, והי"פ כיון דהוא מצטמק ורע לו אי"כ אינו מתכוין לבישול אלא לחמם קצת, ואף אם הוי פסיק רישא ובהכרח שיתבשל, הוה פסיק רישא דלא ניחא ליה ומותר ובפרט שלדעת הרמב"ם והרשב"א והרמ"ך אין בזה בישול מן התורה כלל כמו שבארנו...

מש"כ ערוך השולחן להקל משום דהוי פס"ר דלנ"ל, אף דאנו פסקינן לחומרא, יתכן שהערוך השולחן סובר דיש מקום לסמוך על הערוך בענין זה. עיי' מה שכתב לקמן סי' ש"כ סעי' ל"ג-ל"ד.

ט) אך לפי דברי ה'קריית ספר' שהבאנו, יש לדון באופן אחר בשאלה זו. כיון דכל איסור בישול ילפינן ממשכן, דהיינו מבישול סממנים. ממילא צריך להיות דוקא מצטמק ויפה לו, כמו שהיה באמת בבישול סממנים.

אמנם יש להעיר, דה'קריית ספר' כתב סברא זו אליבא דרמב"ם דס"ל דאין בישול אחר בישול בלח דנצטנן. ואילו אגן קיי"ל דיש בישול אחר בישול גם בכה"ג. ואם כן על כרחך דאין אנו לומדים מהמשכן. ויש לדון בזה עוד. וצ"ע.

הלכה בענין מצטמק ורע לו

י) ולהלכה בענין תבשיל במצטמק ורע לו, אי יש בישול אחר בישול, כבר הראינו לדעת שגם המחבר סובר דבעינן דוקא מצטמק ויפה לו. וכן כתב במפורש הרמ"א. וכן הכריע המנחת כהן. ובסוף פרק ב' כתב :

ולפ"י מותר ליתן קיתון של מים [דהוא מצטמק ורע לו] שכבר נתבשלו כל צרכן אצל המדורה לחמםם אפילו במקום שהיד סולדת וכל שכן היכא דאינו רוצה לחממן אלא להפיג צינתן.

אבל הגר"א כתב דכיון דפסק השו"ע דהטמנה אסורה אפילו היכא דמצטמק ורע לו, כדילפינן ממעשה דאנשי טבריה, גם בבישול יש לאסור בכה"ג. אמנם יתכן שהרי"ו סובר דגם בהטמנה אין איסור אלא במצטמק ויפה לו⁸. פירוש דבריו נ"ל, דאיסור הטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל הוא משום שמא ירתיה. וכדאיתא בגמ' בדף ל"ד. ומי שסובר דיש בישול אחר בישול, ס"ל דהאיסור הוא משום מבשל. כמו שפירש רש"י התם. וכיון דגם המחבר פסק דבלח יש בישול אחר בישול, ע"כ דס"ל דיסוד איסור הטמנה תלוי בבישול. ואם כך מדוע חל איסור הטמנה גם במצטמק ורע לו, הרי גם אם ירתיה, לא יהיה איסור בישול.

והמשנ"ב (סקכ"ה) כתב שיש להחמיר. וכ"כ בכף החיים (אות ק"ג).

נעוד יש לדון על פי זה בסוגי חום המבשלים שנתחדשו כיום, כגון מיקרו-גל, דכיון דלא הוו במשכן, תו לית ליה דין בישול לגבי שבת. ואולי גם ה'קרית סופר' לא כ"כ אלא לגבי עצם הבישול ולא לגבי סוגי המבשלים. ואכמ"ל.

סיכום סברת ה'קרית ספר' להא דאין בא"ב

יא) נמצא לסיכום דהא דאין בישול אחר בישול אין זה משום דליכא שינוי במאכל המתבשל. אלא דהוא דין מיוחד דילפינן ליה ממשכן. ונפק"מ דאין בישול אלא אם המתבשל קיים בעולם. וכן נפק"מ להא דבישול אחר בישול הוא דוקא במצטמק ורע לו.

ועתה נדון בעז"ה בשיטות הפוסקים בבישול אחר בישול. נושא זה מתחלק לכמה חלקים כפי שיתבאר לקמן.

⁸ ובאגלי טל (סקי"א אות ח') כתב דטעמא דרבנו יונה ורבנו ירוחם, משום דהוה קשיא להו מהא דפינה ממיחם למיחם. דס"ל דמיד כשיוצאים המים נעשו צוננים. כמ"ש הר"ן בפרק במה טומנין בשם ר"י. וכיון שכן הוה קשיא ליה מהו המקרה דפינהו ממיחם למיחם. דאי איירי שהמיחם השני חם, ממילא מיד הוי בישול. ואי איירי שהמיחם השני קר, גם קשה, דאז ודאי אסור להחזיר לכירה משום איסור בישול. וע"כ הוכיח דבמים דהוי מצטמק ורע לו, מותר דאין בזה משום בישול. בין כשהמיחם השני קר ובין כשהוא חם.

ב. בישול אחר בישול בלח ויבש שנתבשלו כ"צ ונצטננו

שיטת הראשונים בענין בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן:

(יב) מקור דין בישול אחר בישול הוא מהא דתנן לקמן (דף קמ"ה ע"ב):

כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא
בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן
וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן.

ואיתא על כך בגמ':

כגון מאי? אמר רב ספרא כגון תרנגולתא דר' אבא.

והנה, תרנגולתא הוי דבר יבש⁹. ואם כן, אין כאן מקור להתיר בדבר לח בישול
אחר בישול.

ולעיל דף ל"ד ע"א איתא:

אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל
משחשכה גזרה שמא ירתית אמר ליה אביי אי הכי בין השמשות
נמי ניגזר א"ל סתם קדירות רותחות הן.

וברשיי (ד"ה משחשיכה) כתב:

גזירה שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה וירתחנה
תחילה ונמצא מבשל בשבת.

מכאן למד הרא"ש (פי"ג ריש סי' י"א) דס"ל לרש"י דיש בישול אחר בישול
כשנצטנן. ועל כרחך איירי בלח, דביבש ילפינן מתרנגולא דר' אבא דליכא
בישול, ועליה תנן במתניתין כל שבא בחמין וכו'. וכן פשוט דכבר נתבשל כל
צרכו, דסתם קדירות רתוחות הן בין השמשות.

לדעתו של רש"י בענין זה, הסכימו הרא"ש הנ"ל, וכן רבנו יונה ורבנו ירוחם
(אלא דהתנה דבעי להיות דוקא מצטמק ויפה לו, וכנ"ל). וכן הסמ"ק. וכן הטור
(שפסקו כדעתו של רש"י גם דיש בישול לאחר שהגיע למאכב"ד אף דעדיין
רותח).

⁹ רש"י כתב דהתרנגול נימוח במים. ומכאן למד המג"א (סי' ש"י"ח אות מ') דאזלינן בתר השתא.
והרבו להשיב עליו. ונאריך בזה לקמן בעז"ה.

(ג) לעומת ראשונים אלו, כתב הרשב"א (מ' ע"א ד"ה מביא אדם, בא"ד ומ"מ):

ומ"מ מסתברא לי דאינו אסור לבשל כנגד המדורה ולא בכלי ראשון אלא צונן שלא נתבשל וגזרה הפשר אטו בישול אבל צונן שנתבשל אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה ואפילו במקום שהיד סולדת בו מותר. והוא שלא יתן על גבי האש או על גבי כירה ממש.

במנחת כהן (פ"א) מנה עוד ראשונים דס"ל הכי: הרמב"ן, הרמ"ך (דס"ל לגמרי כרשב"א, דגם לאתר שנתבשל כמאב"ד תו ליכא איסור בישול), הרמב"ם (פכ"ב), הרב המגיד שם והר"ן.

ולגבי הראיה שמביא רש"י מהגמ' בבמה מדליקין, כתב הרא"ש עצמו (סי' י'):

ולמאי דפרשינן דלא שייך בישול בתבשיל שנתבשל לא תקשה הא דאמרינן לעיל בבמה מדליקין (דף ל"ד) דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא ירתית. התם לאו משום בישול אלא משום שמא יחתה, והאי דנקט הרתחה דבר הצריך להטמנה נקט.

נמצא דנחלקו הראשונים אם יש בישול אחר בישול בלח שנצטנן, ומחלוקתם תלויה בביאור הגמ' לענין גזירת הטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל¹⁰.

¹⁰ כל זה כתבנו כדברי המנחת כהן הנ"ל. אמנם עיי' בערוך השולחן (סעי' כ"ג) שכתב: ומ"מ אפשר לומר דלא פליגי שהרי מדרבנן הרמב"ם ג"כ אוסר כמ"ש והם לא ביארו שזהו מן התורה. ומיהו ההפך שבין לח ליבש לא שמענו מהרמב"ם. ע"כ. מה שכתב שהרמב"ם גם אסר מדרבנן. היינו דאסור להחזיר על גבי כירה בשבת. ובכלי ראשון ס"ל לרמב"ם דאין איסור בישול מהתורה. עיי' בדבריו לעיל סעי' י"ט-כ"א.

הערות העורך: נלענ"ד שאין דברי הערוה"ש מענייניו שהרי מחלוקת הראשונים בין רש"י לרמב"ם שהביא הכותב שליט"א היא בעצם הגדרת דין בישול מתי הוא מתקיים ומתי (מחמת בישול מוקדם) אינו מתקיים ודעת הרמב"ם ברורה וידועה דאין בישול אחר בישול בלח אפי' שנצטנן כמו שהאריכו בזה הרבה ר"א. אמנם מה שמביא הערוה"ש נלענ"ד שכוונתו שלמעשה אין חילוק בין הרמב"ם לרש"י בשאלה האם מותר להניח תבשיל לח מבושל צונן ע"ג כירה ורתחת בשבת שלפי שניהם הדבר אסור (וגם המנחת כהן מודה לזה עיי"ש שער ב' פ"א ס"ק ב'), אך לענייננו יש ביניהם הבדל משמעותי שלרש"י הדבר אסור מדין בישול דאין ולרמב"ם מה שאסור אינו בגלל שחכמים הרחיבו את הגדרת בישול גם ללח שנתבשל ונצטנן אלא ישנם חששות אחרים כמו מיחזי כמבשל ושמא יחתה שאינם קשורים באופן ישיר לדין בישול, והדבר מתבאר בדברי הערוה"ש במספר מקומות (עיי' רנ"ג סעי' ל"ב, שי"ח סעי' י"ט, ל"א, ול"ז). ולכן התיירו ביבש מבושל כ"צ צונן לשים אותו לכתחילה בשבת להתחמם בצורות שונות מהרגילות

בגרי"א (שי"ח סעי' ט"ו, שכתב הרמ"א דאין בישול אחר בישול בלח):

והא דאמרינן בפ"ב שמא ירתיח מפרש כפירוש הר"יף והרמב"ם דקאי אמבע"י בדבר המוסיף הבל ור"ל שמא תרתח הקדירה ויגלה מבע"י ויכסה משתחשך. וכן פירש הראב"ד אלא שפירש קושיא א"ה אפילו קאי אדבר שא"מ הבל וזה אינו סותר לגירסתינו לדינא.

פירוש דבריו של הגר"א, דכל מקורו של רש"י הוא מהא דחיישינן שמא ירתיח בשבת, דהיינו שמא התבשיל יצטנן, וירתיח אותו. נמצא דיש איסור לבשל גם בישול אחר בישול. דרוב קדירות מבושלות הן כבר מבין השמשות. אך לפי גירסת הר"יף והרמב"ם, שמא ירתיח אזיל אקדירה, דבמטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום חוששים שמא תהיה רותחת, ויחזור ויכסה משחשיכה. ממילא אזיל ראיית רש"י.

אמנם כל הראשונים חלקו על גירסא זו להלכה. דלפי גירסא זו, על כרחך בין השמשות מותר להטמין בדבר המוסיף הבל. כי כן תמיהת הגמ': אי הכי בין השמשות נמי. וזה לא מסתבר, שמבע"י אסור להטמין בדבר המוסיף הבל ובין השמשות יהיה מותר להטמין בדבר המוסיף הבל.

(כגון ע"ג קדירה אחרת, כנגד המדורה ועוד) מכיוון שהשוני בצורת החימום גורם לכך שלא יהיה חשש של מיחזי כמבשל או שמא יחתה בגחלים וכו' וזאת למרות שבסופו של דבר יגיע לאותה תוצאה כמו שהיה מגיע אילו שמו את הקדירה ע"ג הכירה. ולפי"ז ה"ה לרמב"ם ודעימי שאם מחמם באחת מצורות משונות אלה יהיה מותר גם לחמם תבשיל לח מבושל כ"צ צונן בעצם יום השבת (באמת מצאנו לכמה מפוסקי תימן שכידוע פוסקים כרמב"ם שכתבו להתיר למעשה תבשיל לח צונן ככה"ג, עיין בשולחן ערוך המקוצר להגר"י רצאבי שליט"א פני"ו ס"ק ט"ו שהביא הרבה מפוסקי תימן שהתירו חזרה בתבשיל לח צונן וע"ע בפ"י זית רענן על השתילי זיתים שי"ח ס"ק נ'). אמנם לעצם הענין הנדון ע"י הכותב נלענ"ד דלא תהיה מחלוקת בין המנחת כהן לערוה"ש ג.ב.

הכותב: עצם הדברים שהאריך העורך והאיר בהם בהערה נכונים וישרים, אמנם אני התייחסתי לדברי הערוך השולחן על שיטת רש"י ודעימיה שכתב "יהם (כוונתו לרש"י וסיעתו) לא ביארו שזהו (דהיינו שיש בישול א"ב) מן התורה". יוצא שלכאורה בישול אחר בישול הוא איסור דרבנן, וי"ל שנחלקו בגדר האיסור, האם האיסור הרחבת איסור בישול דאורייתא או גזירה חדשה ומשום מיחזי כמבשל או שמא יחתה (ויש מקום לדון במה שכתב בהערה שגם הרחבת גדר בישול יש להתיר היכא דלא מיחזי כמבשל ואכמ"ל). כל זה לדעת הערוך השולחן, אך המנחת כהן נקט פשוט דלרש"י הוא איסור דאורייתא וזו היתה כוונתי שדברי ערוך השולחן חולקים על דברי המנחת כהן.

אך הראב"ד (מובא בר"ן) פירש גירסא זו גם אליבא דהלכתא. דאין כוונת הגמ' לדבר המוסיף הבל, דאם נאסר להטמין בו מבע"י כ"ש שאסור בין השמשות. אלא כוונת הגמ' למטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ועל כך מקשה הגמ' מדוע מותר להטמין בין השמשות, הרי יש חשש שמא תרתיה ויצטרך לגלותה ויחזור ויטמין בשבת לכתחילה.

ע"פ פירוש זה של הראב"ד, אין כל סתירה להלכה. ואזיל ליה ראיית רש"י. נמצא שלפי ביאור הגר"א, מחלוקת הראשונים בדין בישול אחר בישול בלח, תלוי בגירסת הגמ' בבמה מדליקין ולא רק בפירוש השו"ט של הסוגיא.

שיעור נח מרתיחתו

יד) עדיין עלינו לדעת רש"י וסיעתו, מתי הבישול השני נחשב לבישול אחר בישול. פירוש, דזה פשיטא, דכל שנתבשל כל צרכו, כל זמן שעדיין רותח, ליכא למידן ביה מדין בישול אחר בישול.

ומה שיש להסתפק בזה, הוא משום מה דכתב המחבר (סעי' ד'): :

תבשיל שנתבשל כל צרכו יש בו משום בישול אם נצטן

משמע מיניה נצטן לגמרי. אך זה ודאי אינו כוונת המחבר. כפי שכתב שם במג"א (אות י"ב). וכפי שיתבאר. וצ"ל דהמחבר העתיק את לשון הטור שכי"כ. ושם הטור הוסיף:

אבל בעודו רותח לא.

והמחבר לא חשש להוסיף לשון זו, כיון דכבר מוכח מדבריו דבעי דוקא שיעור יד סולדת בו. וכדלקמן.

טו) בענין זה כתב הב"י בשם הר"י"ו (סי' רנ"ג ד"ה ומ"ש רבינו כל זמן שהיא): :

וכתב עוד ומ"מ מוכח מהגמרא שאם לא נצטן אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזיר.

ונראה דראייתו מהא דדף ל"ח ע"ב:

...דא"ר אושעיא פעם אחת היינו עומדים לעילא מר' חייא רבה

והעלנו לו קומקמוס של חמין מדיוטא התחתונה לדיוטא העליונה ומזגנו לו את הכוס והחזרנוהו למקומו ולא אמר לנו דבר.

ומסתמא נח קצת מרתיחתו. ועוד גראה, דהגמי' נסתפקה אם תלאן במקל וכו', הגמי' יכלה להשמיע חידוש יותר גדול, דגם אם עוודן בידו, אם נח קצת מרתיחתו, אינו יכול להחזיר, והוא חידוש גדול דשיעור זה דנח קצת מרתיחתו הינו זמן קצר ביותר.

(טז) מהו שיעור שנח מרתיחתו ובישול שני הוי בישול אחר בישול ואסור? כתב הבי"י (סי' שיי"ח ד"ה אפילו תבשיל שנתבשל כבר):

ומשמע לי שכל שהי"ס בו מיקרי רותח.

וכן יש להוכיח מדבריו בסעי' ו', כמו שכתב המג"א (אות י"ב). ועיי' במנחת כהן (פ"ב ד"ה התנאי הראשון) שהביא ראייה מדברי רבנו יונה שהביא הבי"י לעיל סי' רנ"ג (ד"ה כתוב בני"י ר"פ לא יחפור עד כיון דאיכא כמה מרבוותא דאסרי). ובסי' רנ"ג סעי' ד' הביא הבי"י את דבריו להלכה. ואף ששם אינו מזכיר כלל שיעור יס"ב. במג"א (אות ל"ב) ובט"ז (אות י"ז) כתבו כן בפירוש.

וכן כתב המש"ב (סקצ"ו). וכן כתב כף החיים (אות נ"ג).

החילוק בין דבר יבש ובין דבר לח

(יז) והנה, לפי ה'קריית ספר' שהבאנו לעיל, הדין דאין בישול אחר בישול נלמד מהמשכן. ואם כך, צריך להבין מהו החילוק שבין דבר לח ובין דבר יבש. ולאחר העיון, מצאנו בזה כמה שיטות.

בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קל"ב) כתב:

וטעמא י"ל ידוע ביסודות הטבע דכל חום האש מרפה ומרחיב עצם החומר ופועל יותר על דבר לח מעל דבר יבש, שבלח על ידי חמימות הקדירה אף שהמים שהיו בה הגיעו רק עד לחציה על ידי האור נתמלא כל הקדירה וכיון שגורם הריפוי בלח יותר זה מלאכת מחשבת וכשנתקרר חוזר לאיתנה וכשמחממו שנית הוא מרפה ומרחיב אותו עוד הפעם ופנים חדשות בא לכאן. מה שאין

כן ביבש שחייב על הבישול שהחימום אינו גורם שינוי הניכר וכיון שכבר נעשה בו בישול אינו חוזר לאיתנו. והשיעורין הם הללמ"ס.

לפי המהר"ם שיק החילוק בין לח ליבש מיוסד על ההבדל הטבעי ביניהם. אמנם מצד עצמו אין הכרח לבסס את ההלכה על שינוי זה דוקא. ועוד, הרי מצאנו במאכלים יבשים שנתבשלו כ"צ, ולאחר שנצטננו אינם ראויים לאכילה. וכיון דאיסור בישול הוא להפוך דבר להיות ראוי לאכילה, לכאורה גם ביבש היינו צריכים לסבור דיש בישול אחר בישול, ולא לילך דוקא אחרי שינוי הטבע. ועל כך כתב המהר"ם שיק דכל זה בכלל שיעורין הם הלכה למשה מסיני.

אמנם בעיקר הדבר קשה, דהרי עיקר בישול הוא כדי לאוכלו. וזה קשה לומר דהכוונה דבישול הוא כדי לאוכלו, אך האיסור של בישול ושיעורו הוא מה שמתרחב בשעת הבישול. והרי בשעת האכילה, כבר אינו חס בשיעור יד סולדת בו. ואזיל ליה הרחבה זו. ואף דמצינו לכאורה מבואר כן בגמ' (לקמן ע"ד ע"ב) לגבי דשדא סיכתא לאתונא, וכן דמרתח כופרא. והתם הגמ' אומרת דהדר ואקושא, ובכל זאת חייב. יש לומר דהכוונה היתה לכך שירתח, משום דכן רוצה כדי להשתמש בו. וכן יש לומר דעל ידי ריפוי הסיכתא, הדר מתקשה טפי, כיון שיצאו המים. ואם כן החיוב הוא על התוצאה של הפעולה שנעשית בבישול. אך הכא, אין לו כל ענין בכך שהתבשיל מתרחב בשעת בישולו. ולא לזה כוונת המבשל כלל. ועוד, הרי אין זו מלאכה המתקיימת, דההרחבה נעלמת מיד לאחר סיום הבישול. והרמב"ם (פ"ט הי"ג) כתב דכל מלאכת שבת בעי להיות מתקיימת. ועיי' באות י"ט מש"כ בזה לשיטת היזקן אהרן'.

יח) הנה, גם באגלי טל דן בסברא דהכל תלוי בבישול הניכר. וביבש אין החימום השני ניכר בו. ועל פי זה כתב לבאר בהתכת מתכת שיתחייב גם התכה שניה ושלישית. ז"ל (סקי"א אות ו'):

אלא ודאי הדבר ברור דדוקא בשאר בישול אף שנצטנן מ"מ בישולו עליו מה שאין כן במתכות שהתכתו הוא בישולו וכשחוזר ומתקשה אזל ליה בישולו וכשחוזר ומתיכו שנית מתחייב.

ושם יוצא לדון על פי זה בדין חימום מים. דבמים חימומו הוי בישולו. וכיון דנצטנן, אזל ליה לחימום הראשון. וכשמחמם שוב, הוי בישול גמור. ועיי' מה שכתב בסקי"ט בענין אי מים הוי בכלל דברים הנאכלים חיים. ועיי' גם

בהשמטה לסעי' י"ב שחזר בו בחלקו.

אמנם אין באגלי טל זכר לסברת המהר"ם שיק דהשינוי שחל בשעת הבישול עצמו הוא המחייב.

יט) ולעומתם מצאנו בשו"ת 'זקן אהרן' (ח"א סי' ט"ז) שדן באופן אחר לגמרי. דאמנם גם הוא יוצא מתוך ההנחה דאין בישול אחר בישול כיון דאין ניכר כלל הבישול השני. וכמו שכתבנו לעיל בשם המהר"ם שיק והאגלי טל. וגם הוא מבאר את ענין התכת מתכות כדברי האגלי טל.

אלא דהוא מקשה :

וניחזי אנן איזה פעולה פועל הבישול הראשון בדבר לח, הא תינח בדבר יבש נעשה שינוי עי"ז מה שנתרכך והכשר לאכילה וזהו עיקר פעולת הבישול לרכך הקשה... אבל בדבר לח שבלא"ה הוא רך א"כ איזה שינוי ניכר בו בבישול.

לפי המהר"ם שיק, השינוי ניכר בשעת הבישול. אבל כנראה שאין ה'זקן אהרן' מקבל הסבר זה. ועל כן יוצא ה'זקן אהרן' לדון שהחילוק בין יבש ללח תלוי בדעת רוב בני אדם. וזה לשונו שם :

וצ"ל בע"כ דבדבר לח פעולת הבישול הוא החימום שע"י הבישול נשתנו מכפי שהיו צוננים מקודם וכמ"ש הפני"י (שבת דף מ"...) ואי"ל כיון דהחמום הוי נמי פעולה שמחייבין עליה, א"כ בדבר יבש נמי לחייב משום החמום אם אך נתחמם כשיעור שהיד סולדת, ולמה לן לטעם דריכוך, דז"א דבפועלת שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ואינו נקרא פעולה כ"א מה שרוב בני אדם עושים לתכלית זה, ולכן בדבר יבש כיון שאינה ראויה לאכילה כל זמן שהוא חי, עיקר מטרת הבישול יבוא בזה רק לרככה ולא לחממה ולכן אין פעולת החמום חשובה פעולה אפילו אם נתחמם עד שהיד סולדת, כיון שלא לזה נתכון המבשל. אבל בדבר לח שאינה צריכה ריכוך, בע"כ דכוונת המבשל אינו כי אם לצורך חמום ולכן אף פעולת החמום נחשב למלאכה.

ושם בהמשך מבאר על פי זה את סברת הפוסקים דיש בישול אחר בישול בדבר לח, כשנצטנן. דכל זמן שחם, עדיין קיים בו רושם הבישול הראשון. אך אם

נצטן, כבר אין רושם הבישול הראשון קיים, ועל כן אם חוזר ומחממו, שוב איכא איסור בישול.

אמנם מה שיהיה קשה מכל זה, דגם בדבר יבש, אם דרך אנשים לאוכלו דוקא כשהוא חם, ולא כשהוא קר, גם בזה נימא שמחשבתם משויא ליה למלאכה, ויהיה חייב. וכן כתב שם דהוא מילתא דמסתברא, אלא דאין לכך כל יסוד ושורש בדברי הפוסקים.

ואולי יש לחלק, דכבר עמד האג"ט (סק"ט אות י') על כך דהתכת מתכות לא הוי מלאכה המתקיימת, וכי דכל בישול שבמשכן ה"י מתקיים. וצ"ל דלשיטתו כתב כן, דגם בבישול לח יש הבדל בין מים שנתבשלו למים שלא נתבשלו מעולם.

אך לשיטת הזקן אהרן' דעיקר המלאכה הוא החימום, קשה, מדוע יתחייב על דבר שאינו מתקיים. וצ"ל דבלח, דאין בישול אחר, כיון דזו עיקר כוונתו, משוי ליה למלאכה. אך ביבש, כיון דיש בישול גמור דמתקיים, דריפוי הקשה, או מקשה את הרך, הרי מתקיים. ועל כן אין חיוב על חימום יבש, כיון דיש לו בישול המתקיים, והחימום אינו מתקיים.

דין בישול מים

(כ) הנה, אף דדברי הזקן אהרן' הם מבוארים היטב, בכל זאת יש לומר בדעת הסוברים דאין בישול אחר בישול גם בדבר לח, דעל ידי הבישול הראשון נשתנה התבשיל ממה שהיה קודם. ואילו הבישול השני אינו בא אלא לחמם, והוי ממש כיבש. דחימום עצמו אינו מהווה מלאכה.

אלא דכנגד זה יעמוד בישול מים, דאינו תבשיל שמשנתנה על ידי בישולו. ובאמת בפר"ח (יו"ד סי' ס"ח סק"ח) נסתפק שמא במים לא שייך כלל גדר בישול. והביא לכך כמה ראיות דחייב גם על בישול מים. ובשלמא לפי המהר"ם שיק, דחייב בלח הוא על ההרחבה שבשעת הבישול, ניחא. וכך שיטת הזקן אהרן', כיון דרוצה דוקא בכך שהמים יתבשלו או יתחממו, מחשבתו משויא ליה למלאכה. אך לפי מה דביארנו דעת הסוברים דאין בישול אחר בישול בדבר לח, משום דבעינן שיהיה שינוי בתבשיל עצמו. קשה, מדוע חייב על בישול מים.

וצ"ל דגם בבישול ראשון של מים יש שינוי. וכמו שכתב האג"ט (סק"ט אות יב) דזהו דבר ידוע ברפואה, דאין דומה מים מבושלים למים קודם שנתבשלו.

כא) והנה, לקמן נביא דיון אם יש מקום להשוות בין מאכל בן דרוסאי ובין לח שנתבשל כל צרכו. יש פוסקים דס"ל דעל שני המקרים חייב, ויש הסוברים דעל שני המקרים פטור. אמנם יש פוסקים המחלקים ביניהם, וס"ל דהאחד חייב והשני פטור. בהמשך נאריך בכל זה בעזרת השם.

עכ"פ, אי נימא דטעמא דחיוב בדבר לח שנתבשל משום דהתבשיל שב ומתרחב בשעת הבישול, אין כל קשר בין מצב זה ובין תבשיל שנתבשל כמאב"ד. אך אי נימא דטעמא דחיוב בבישול אחר בישול דבר לח הוא משום טעמא דדעת בני אדם, כאן שפיר יש להשוות בין לח שנתבשל ונצטן ובין מאב"ד.

שיטת המחבר

כב) הלכה למעשה: המחבר פסק (סי' שי"ח סעי' די'):

תבשיל שנתבשל כל צרכו יש בו משום בישול אם נצטן... וה"מ שיש בו בישול אחר בישול בתבשיל שיש בו מרק. אבל דבר שנתבשל כבר והוא יבש מותר לשרותו בחמין בשבת.

וכן כתב סי' רנ"ג סעי' ב':

כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת.

והיינו משום דאם אינו רותח, יש בו משום בישול אחר בישול.

שיטת הרמ"א - ביאור מחצית השקל

כג) אמנם הרמ"א כתב (סי' שי"ח סעי' ט"ו):

ונהגו להקל בזה אם לא נצטן לגמרי.

וכתב על זה המג"א (סקל"ט):

דס"ל דאין בישול אחר בישול אפילו ברוטב ונצטן.

והיינו, דס"ל לרמ"א כרשב"א.

אמנם לפי זה צריך ביאור, מדוע כתב הרמ"א דבנצטן לגמרי יש איסור. ממ"נ, אי ס"ל דיש בישול אחר בישל. מה לי נצטן לגמרי ומה לי פחות ממאכל בן דרוסאי. ואי ס"ל דאין בישול אחר בישול, מדוע יש איסור בנצטן לגמרי.

ואמנם, בפמ"ג (משב"ז סי' רנ"ג אות י"ג) כתב דהוא מנהגא בעלמא. אך הפוסקים נחלקו בטעמו של הרמ"א, וכתבו דהוא מדינא.

במחצית השקל (אות ל"ט) כתב:

והא דכתב רמ"א דנוהגים להקל אם לא נצטן לגמרי משמע דאם נצטן לגמרי אין מקילים.... כבר כתב מ"א לעיל סי' רנ"ג סקל"ו [לגבי דין חזרה בשבת דבעי חס קצת] דבנצטן לגמרי אסור משום דהוי כנותן ומניח לכתחלה לכירה בשבת. ולא הותר אלא חזרה. ולפ"ז כתב מ"א שם דבנצטן לגמרי אפי' יבש אסור אע"ג דלית ביה משום בישול דהא אין טעם האיסור משום בישול אלא דהוי כמניח לכתחלה ואסור משום שמא יחתה ולטעם זה אין חילוק בין יבש למרק.

לפי דברי מחה"ש הנ"ל, צריך לומר דדבר לח שנתבשל לגמרי ונצטן, יהיה מותר להניחו בכלי ראשון שאינו עומד על גבי האש. וכן כלי על גבי כלי. וכמו דין יבש. דבדבר שלא שייך בישול האיסור הוא משום שמא יחתה או משום דמיחזי כבישול. וטעמים אלו שייכים רק על גבי האש. אלא לא מצאנו בפוסקים שכתבו כן.

כד) ויתירה מכך, הנה בסעי' ו' כתב המחבר:

כלי שיש בו דבר חס שהיד סולדת בו מותר הניחו בשבת על גבי קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטן.

וכתב על כך המג"א (סקכ"א):

עמ"ש סי' ד' וסט"ו בהג"ה ואי"צ לדברי הע"ש.

וביאר במחציה"ש:

ר"ל המחבר שכתב פה שהיס"ב אזיל לשיטתו מ"ש בסעיף ד' אם אין היס"ב הוי מבשל אבל לפמ"ש רמ"א בהג"ה בסעיף ט"ו דנוהגים להתיר אם לא נצטן לגמרי אם כן לא בעינן היס"ב.

הנה, התם איירי בכלי על גבי כלי. ומש"כ המחבר שאם אין יס"ב אוסר, הוא משום איסור בישול, ולא משום שהייה חדשה. והמג"א משוה את דברי הרמ"א למחבר, אלא דהמחבר מתיר רק אם היס"ב, והרמ"א בחס קצת. והנה, אם טעם האיסור בנצטן לגמרי הוא רק משום שהייה חדשה, לא היה מקום לאסור כלל בכלי ע"ג כלי. יותר מזה, כיון דהמג"א משוה את שיטות הפוסקים, משמע דס"ל דגם לפי הרמ"א האיסור בנצטן לגמרי הוא משום בישול ולא משום שהייה בלבד.

(כה) אמנם קצת יש לתרץ את דברי מחצית השקל, דבאות מ' כתב לענין להניח פשטיד"א סמוך לאש בשבת:

אלא עדיין יש לחוש בנצטן לגמרי דהוי כמניח לכתחילה לכירה בשבת ואפי' ביבש יש לאסור כמ"ש מ"א סי' רנ"ג הבאתיו פה. ואולי יש לחלק.

ולפי דבריו אלו, שוב יש מקום להשוות בין לח ליבש. אמנם דבריו דברי תימה. וכבר העיר על כך בתהלה לדוד (אות ל"ד). ועיקר ראייתו מדברי הרא"ש (סי' י') דכנגד המדורה חלוק מע"ג הכירה. דעל גבי הכירה אסור בשבת מלבד בחזרה. ואילו כנגד המדורה, כיון דמרחיק, איכא בזה משום היכרא, ומותר. ואם כן, מבואר ברא"ש דכל דליכא חשש בישול ממש, אין איסור כנגד המדורה. ואילו לפי מחצית השקל, יש איסור כנגד המדורה אפילו ביבש ונתבשל כל צרכו. אמנם הרא"ש כתב להתיר מדין שמא יחתה.

(כו) עוד מצינו בנשמת אדם (כלל כ"י אות ח') שכתב:

ואפשר דכוונת המ"א [אולי כוונתו לרמ"א?] דאע"ג דנצטן לגמרי אין בו משום בישול ואפי"ה אסור להעמיד נגד המדורה שיהיה היס"ב דהא הטעם דמותר הוי כסמיכה דל"ג שמא יחתה כמ"ש הרא"ש הביאו המג"א שם סקל"ח ואפילו סמיכה באינו גרופה אינו מותר אלא להחזיר אבל בתחילה אסור דמחזי כרוצה לבשל לכתחילה כדאיתא בסי' רנ"ג, ולכן כיון שהוא עדיין חס קצת הו"ל כחזרה אבל בנצטן לגמרי ורוטב מחזי כתחילת בישול. ולפי זה מ"ש רמ"א בסי' רנ"ג סעי' ב' מיהו אם נצטן לכו"ע אסור היינו

בנצטן לגמרי וע"ש במג"א סקלי"ה וסקל"ו. וא"ל דא"כ למה מותר ביבש אפילו נצטן לגמרי צ"ל דש"ה דאין דרך בישול בכך ויודעין הכל שאין כוונתו אלא לחממו וכמ"ש הב"י בסי' רנ"ג בשם הר"ן.

דברי הנשמת אדם הם חידוש גדול. דבסמיכה מחזי כמבשל. וגם זה רק בלח אך לא ביבש. ועל כרחך משום דביבש ניכר הבישול הקודם שלו. משא"כ בדבר לת, אין הבישול הקודם כל כך ניכר כיון דנצטן לגמרי.

אמנם גם חילוק זה עומד בניגוד לדברי הרא"ש, דהרא"ש למד מדין מים, דאם אין בו איסור בישול מותר להעמידו נגד המדורה.

דעת הרמ"א - על פי אחרונים, בלא נצטן לגמרי הוי כמאב"ד

כז) בתרומת הדשן (סי' ס"ו) דן בענין חימום אוכל על ידי עבדו או שפחתו הנכרים. שם כתב תרומת הדשן שתי הלכות: אם לא נצטן לגמרי, מותר לנכרי להדליק אש על מנת לחמם. ואם נצטן לגמרי מותר לנכרי רק אם כוונתו היתה לחמם את בית החורף, ואגב כך יתחממו המאכלים.

וכתב שם תרומת הדשן:

יראה דאם לא נתקררו החמין כל כך בשעה שהוציאה אותם מן התנור והבעירה האש בתנור דוגמת מאכל בן דרוסאי אז ודאי שרי.

וכן הוא חוזר על כך כמה פעמים, דאם לא נצטן לגמרי הוי דוגמת כמאכל בן דרוסאי¹¹.

וכתב בנשמת אדם הנ"ל:

ומתרומת הדשן סי' ס"ו משמע דטעם המנהג ע"פ שיטת הפוסקים דכל שנתבשל כמאב"ד אין בו משום בישול וכיון דהוא עדיין חם במקצת הו"ל דוגמת כמאכל ב"ד.

¹¹ לעיל כבר הזכרנו דיש מחלוקת הפוסקים אם יש להשוות דבר שנתבשל כל צרכו ונצטן למאב"ד. ותלינו השואה זו במחלוקת המהר"ם שיק וה"ק אהרן' בכך דיש בישול אחר בישול בלח. ולקמן, בביאור דעת הרא"ש לענין נתבשל כמאב"ד, נאריך בענין זה עוד בעז"ה.

הרי שהנשמת אדם סובר דאין חילוק בין ישראל המחמם נגד המדורה, ובין נכרי המדליק אש כדי לחמם מאכל. בשניהם, כל שלא נצטן לגמרי הוא כמאכל בן דרוסאי ושרי.

אלא דצ"ע, שהרי המחבר פסק (סעי' ד') דאם נתבשל כמאכל בן דרוסאי עדיין איכא חיוב בישול אם מגיע לכל צרכו. וכפי שיתבאר בעז"ה בהמשך. ואם כן, עדיין יקשה, מדוע יהיה מותר לחמם מאכל לח שעדיין חס קצת, כיון דמביאו לידי בישול של יס"ב.

(כת) ועיי' בהשמטה ב' לאג"ט (על סק"ד) שמאריך בענין בישול מים. ובסופו כתב:

ולפי"ז גם בנידון דידן בלא נצטן לגמרי שבני אדם אוכלין בתמום זה על ידי הדחק עכ"פ¹² לא פקע שם בישול מיניה, כיון דתחילה היה חס גמור....

אך דעדיין יש לומר דנהי שגם עכשיו שם בישול עליו. הלוא בישול המאכל בן דרוסאי ודאי שם בישול עליו שהרי חייבין חטאת על בישול זה. ואעפ"כ יש בו משום בישול עד שיתבשל כל צרכו. הי"נ יהיה בו משום בישול עד שיתחמם כל צרכו. אך גם בבישול כמאב"ד אין בו משום בישול רק מדרבנן. ובדרבנן שוב סמכינן על הפוסקים שגם בלח ונצטן אין בישול אחר בישול.

והרבי"י לטעמיה שדעת הרמב"ם דאמר שהגיע לכמאב"ד עוד יש בו משום בישול מה"ת. ע"כ לא היקל בלא נצטן לגמרי...

ולפי דבריו מבואר דבנתבשל כל צרכו, ועדיין חס קצת הוא כמאב"ד ואין בו איסור בישול רק מדרבנן. ובדרבנן סמכינן על הפוסקים דאין בישול אחר מאכב"ד. אך אם נצטן לגמרי, שוב הוא בישול גמור, כי כבר פקע שם בישול דהיה בו. ולענין דאורייתא יש בישול אחר בישול.

ולפי זה מבואר, דבלח ונצטן לגמרי הרמ"א אוסר משום איסור בישול ממש.

¹² לשון זה מבואר בשו"ע הרב סעי' ט': אם לא נצטן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו... ע"כ.

שיטת החזו"א

(ל) עוד שיטה בביאור דעת הרמ"א, היא שיטת החזו"א. הוא כותב:

והנה מעיקר הדין אין שום מקום לחלק בין נצטנן לגמרי ללא נצטנן לגמרי. דכל שאין היד סולדת בו חשיב מן הדין כצונן. וע"כ שאנו תופשין לעיקר הדין כדעת הרמב"ם והרשב"א והר"ן דאין איסור לחמם את הצונן המבושל. אלא מפני שלא יבואו להקל בחיים, לא נהגו להקל בצונן שאין חמימותו ניכרת....

וצ"ל בדבר יבש, שניכר הבישול שבו, אין חשש שמא יבואו לבשל מאכל חי שלא נתבשל. ורק בדבר לח, שאין ניכר כל כך בישולו הקודם, יש חשש שמא יבואו לבשל. ולעיל כתבנו כן לדעת הנשמת אדם, אלא דאיהו ס"ל דהוי בכלל מיחזי כמבשל. משא"כ לפי החזו"א, אין כאן מיחזי כמבשל, אלא דחיישין שמא יטעה גם בדבר שלא נתבשל כלל. וזה באמת שייך בלח יותר מיבש.

סיכום השיטות ונפק"מ ביניהם

(א) נמצא שלשיטת תרוה"ד והאג"ט, טעם האיסור בנצטנן לגמרי הוא משום דהוי בישול גמור, ובכה"ג פסקינן דיש בישול אחר בישול. ואילו לשיטת החזו"א, מחצית השקל והנשמת אדם, טעם האיסור בנצטנן לגמרי אינו משום בישול המאכל עצמו, אלא משום דחיישין לשהייה חדשה, או שמא יבוא לבשל בדבר שלא נתבשל כלל.

וגם לדעת שו"ע הרב נראה דחומרת הרמ"א בנצטנן לגמרי הוא משום בישול, דז"ל (סי' שי"ח סעי' ט'):

ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו, אבל אם נצטנן לגמרי נוהגין כסברא הראשונה אפילו לענין דיבעד... ואפי' ליתנו על תנור בית החורף... כמו שנתבאר שם וכן בכל דבר שית' שיש בו משום בישול.

ואולי יש לומר עוד בדעת הרמ"א, דכן מצינו דעתו לענין המתנה בין בשר לחלב, דבעיקר הדבר פסק כראשונים דהאיסור הוא רק באותו ארוחה. אבל פסק דבעי המתנת שעה, כיון דרוב הפוסקים בעו דוקא שש שעות. עיי' יו"ד סי' פ"ט, וברמ"א שם.

לב) ויתכן נפק"מ, דאם שם על גבי פלטה שתדלק אחר כך על ידי שעון שבת, ישנה מחלוקת הפוסקים אם יש בזה משום איסור שהייה. כיון דבשעת השימה לא היה מעשה איסור, דעדיין לא היה כל אש, ואינו משהה כלל. דיש פוסקים דאסרו משום דס"ל דאיסור שהייה הוא על עצם שהייה ולא על שעת השפיתה.

אמנם כל המחלוקת הזו תתכן רק בדבר יבש דנתבשל כל צרכו דלית ביה איסור ביטול כלל. אך בדבר ששייך בו איסור ביטול, כגון יבש או לח שלא נתבשלו כל צרכם, ודאי אסור לעשות כן, כמבואר בדברי תרומת הדשן (סי' ס"ו).

לג) והנה, לפי המחבר, גם בדבר לח שנתבשל כל צרכו, אם אך נצטן מעבר לשיעור יס"ב, יש בו איסור ביטול, דפסקין כדעת הראשונים דיש ביטול אחר ביטול. ועל כן גם בדבר לח שנתבשל כל צרכו, אם נצטן מעבר ליס"ב, אסור לשים במקום שסוף החשמל לבוא.

אך לדעת הרמ"א, הדבר תלוי במחלוקת הנ"ל בין הפוסקים. לפי הסוברים דגם לרמ"א בנצטן לגמרי יש ביטול אחר ביטול, יהיה אסור לשים דבר לח שנצטן לגמרי, אף דנתבשל קודם לכן כל צרכו, במקום שסוף האש לבוא. ולא מדין שהייה אלא מדין ביטול. אך לפי הפוסקים דגם בנצטן לגמרי, תו ליכא איסור ביטול. והאיסור לפי הרמ"א הוא משום גזירה דרבנן. יהיה מותר לשים גם דבר לח אם אך נתבשל כל צרכו, אפילו אם עכשיו קר לגמרי, במקום שסוף האש לבוא.

וכבר כתב בשו"ע הרב (סי' שיי"ח סעי' כ"ז) דכל היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא, על ידי נכרי מותר לכתחילה¹³. ודו"ק.

¹³ הערת העורך: יש מקום לעיין, שכן לפי כלל זה הרי גם בלח שנצטן יש מח' ראשונים אם יש בא"ב, וא"כ הוי פלוגתא דרבוותא ויהיה מותר ע"י גוי, וכעת ראיתי מפורש ב'שור' ברכה' לחידי"א (שי"ח סק"א) שכתב במפורש להתיר להניח לח שנצטן ע"ג האש ע"י גוי, ומטעם הנ"ל, וא"כ אינו ענין למחלוקת בדברי הרמ"א, שכן החידי"א מתיר אפי' באש ממש. אמנם נראה לי כי יש החולקים על דברי החידי"א הנ"ל, וראיה מהא שדנו בסי' רנ"ג לגבי תנור בית החורף, והתירו מטעם שהגוי מניח ורק אח"כ מדליק האש, ושם הוי קדרות מבושלות מערב שבת שהוטמנו שם ורק שנצטנו, ולפי החידי"א היה מותר להניחם ע"ג אש ממש, ולא רק בתנור בית החורף וצ"ע, וכעת הראני ר' גיורא ברנר דהיא קושיית הבאור הלכה סי' רנ"ג. ש.ש.

לד) וכן יתכן נפק"מ מהי מדת החום דבעי הרמ"א. דאי הוי טעמא משום בישול, שפיר יש לומר דכל דעדיין חם לענין אכילת בני אדם, תו ליכא משום בישול חדש. אך פחות מכאן, כל חימום הוי בכלל בישול. אך אי נימא דטעמיה דרמ"א משום שהייה חדשה, או שיראה כשהייה חדשה, כל דחם קצת, אפילו פחות משיעור הני"ל דהזכיר שו"ע הרב. ודו"ק.

דין דבר לח שנתבשל ונתחמם לפחות מיס"ב בהיתר

לה) אחד האברכים רצה לומר דיש נפק"מ גם לענין דבר לח שנתבשל כל צרכו, ונצטן לגמרי, ושוב נתחמם בהיתר לפחות מיס"ב. לפי הסוברים דבנצטן לגמרי, לכו"ע הוי בישול, גם אם נתחמם קצת בדרך היתר, לא הוי אלא ככל מאכל שנתחמם בפחות מיס"ב, דיש בו איסור בישול. אבל לדעות הפוסקים דבנצטן לגמרי אין איסור בישול, אלא איסור החזרה, או איסור שיראה כמבשל, גם בכה"ג היה צריך להתיר.

ואמנם האג"ט כתב דבכה"ג מסתברא דאסור. עיי' בדבריו בשו"ת אבני"ז סי' ק"צ אות ו'. וכן בשביתת השבת פשט לאיסור על פי דבריו. עיי' בהקדמה למלאכת אפיה ובישול אות כ"א. וכן הביא אחר כך דברי המהר"ם שיק (סי' קל"ג) שכתב להתיר מטעם זה במלח וסוכר ששפך עליהם מים רותחים. ובשביתת השבת העיר על דבריו. והביא שכ"כ הגאון רע"א. וכן בתהלה לדוד.

ויתירה מכך, גם החזו"א עצמו, דס"ל דאם נתבשל כל צרכו, גם אם נצטן לגמרי אין איסור בישול, כתב לאסור אם נצטן לגמרי, ושוב חממו לפחות מיס"ב בהיתר.